

Timotei Cipariu

Curățirea în ce stă

A curăți limba semnează nu numai a depărta dintr-înșă tot ce se află în ea străin, cuvinte, forme, sintactică și tot ce se trage din limbe de alt caracteriu cu totul divers de al limbilor romane, ci încă și din cele romane a nu cuprinde nemică ce ori e străin într-înse, subintrodus de aiurea, ori e caracteristic pentru acele dialecte. Căci nici aceste limbe nu au fost apărute de influență străină, cum nu fu nici a noastră.

În limba latină carea întru întâi fuse numai limba Lațului, apoi se fece limba Romei și a Imperiului roman, intrară cuvintele tuturor ginților, nu numai celor italice, ci și celor barbare sujugate. În limba italică, ispanică, frîncă intrară germanismi, arăpismi, de carii pînă azi nu s-au curățit.

Nu tot dar ce se află în dialectele romane e roman, ci multe-s străine, chiar ca slovenismii, maghiarismii, neogrecismii noștri. Nu toate cuvintele, nici toate formele și terminațiunile dintr-aste sînt de a se băga fără alegere în limba românească, cum au făcut mulți din cea italiană și mai mulți încă din cea frîncească.

Noi nici ce se află în limba latină nu judecăm a se putea recepe tot și fără alegere în limba românească, nu din temere de străinismi, pentru că pre aceștia, afară de puțini termini umbrici, etrusci etc. din carii aflăm apriată mărturie la clasici, și afară de cei împrumutați din limba grecească, nici că-i mai putem decunoaște, ci numai din acel motiv că limba românească nu e latina, precum nici italiana, deși seamănă mult și în multe și cu una și cu alta, iar în altele multe se distinge de cătră amîndouă.

Din latina a împrumuta cuvinte acolo unde avem lipsă se pare cu mult mai iertat și mai ușor decît a împrumuta forme și terminațiuni nouă, deoarece că cuvintele latine, dîndu-li-se formă românească, se pot români, iar formele nouă ce nu-s românești cum se vor români? Din care causă noi totdeauna simțirăm oarecare antipatie asupra unor forme curat *latine* și curat neromânești, mai ales cînd s-au aplecat la cuvinte românești. Așa, văzurăm cu greață terminațiunea latină *-bilis*, nu numai în *abominabil*, *confortabil*, ci încă și mai mult în *aflabil*, *simțibil* și alte asemenea, cu carele pînă astăzi nu ne-am putut împăca de mulți ani. În limba românească nu o avem, știm că și la latini, în periodul cel mai curat al limbei, era atît de rară, cît nici măcar cuvîntul *possibilis* nu se părea demn să intre în cuvîntarea curată latină. Ea se lăți mai tîrziu, pre timpul decadenței limbei latine, și în evul mediu esundă în toate limbele romane din Occidente, răsunînd de pre catedrele doctorilor angelici, subtili, carii disputau de *omniscibili*.

În scurt, de forme ni se pare limba românească și pînă astăzi atît de avută cît nu ar simți necesitate de forme și terminațiuni nouă.

Altă întrebare veni la mijloc, că oare cade-se să ținem *toate* formele vechie curat românești, au să condamnăm pre unele dintr-înse și să le lăpădăm în formarea compusălor și derivatelor, iar pre altele să le prealegem? Cei ce vor a le condamna [î]și iau rațiunile din ușurătatea buzelor și plăcutul urechiilor, cum făcură cu forma *-ciune*, zicînd că e neplăcut a zice: *închinăciune*, *înțelepciune*, *rugăciune* și că ar suna mai bine scurtîndu-le, bună-mi-te cam: *închinație*, *înțelepție*, *rugăție*. Limba latină are mii de cuvinte terminate în *-tione*, itala în *-zione*, ispana în *-cion*, cea frîncească în *-tion*, fără de a le rumpe limba sau a le împunge urechile cît de puțin; și limba itală, cu toate *zionele* ei, a rămas cea mai armonioasă între surorile ei romane, cea mai dulce la auz și mai ușoară pentru buze. Românii noștri sînt mai delicați?

Nota 1. De criticii formei *-țiune* ne dedesem părerea într-un număr destint al “Organului”, care, nefiind în seria *Principiilor*, nu-l reproducem. Apărătorii *-ației* în loc de *-ațiune* se află mai ales în provinciile orientali. Noi vom produce într-un număr mai în jos o sumă de cuvinte românești terminate în *-ciune* adunate din cărțile bătrîne, numai ca să convingă adversarii că nu tuturor românilor li s-a rupt limba în astă terminațiune.

2. În loc de *-bil* de un timp încoace începură a zice ai noștri *-văr*, pr. *lăudavăr* în loc de *lăudabil*, rezemîndu-se pe singurul cuvînt *stavăr* ce se află în cărțile părintelui Dosothei și care ar semna *stabilis* “stătoriu”. Ci oare o mărturie și un exemplu, cam dubie, destul e spre demonstrarea acestei forme că ar fi românească? Nu judec.

(Timotei Cipariu, *Curățirea în ce stă*, în *Principie de limbă și de scriptură*, în Id., *Opere*, I, ed. îngrijită de C.G. Pamfil, introducere de G. Istrate, EARSR, București, 1987, pp. 8-9)